

Зоряна ГОДУНОК,
orcid.org/0000-0001-8300-432X
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри журналістики
Національного університету «Острозька академія»
(Острог, Україна) zrya89@gmail.com

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ ІНШОЇ В ГУМОРИСТИЧНО-ФЕНТЕЗІЙНИХ РОМАНАХ О. ГРОМИКО

У статті авторка визначає природу жанру гумористично-фентезійного роману із позиції герменевтики індивіда. Інтерпретуючи центральні жіночі персонажі романів О. Громико «Відьма» й «Вірні вороги», акцентує їхню інішність. Поняття ідентичності розгортається як центральне для герменевтики індивіда жіночих образів аналізованих романів. Варто зазначити, що ця ідентичність уже задана на відміну від ідентичності центральних персонажів власне фентезійних романів (наприклад, про Гаррі Поттера Дж. К. Ролінг чи «сутінкової саги» С. Майер), де вона фактично формується. Роль жінки у стереотипних уявленнях у патріархальному суспільстві репрезентується як вихідна позиція для постання образу жінки/іншої.

Ключові слова: гумористичний фентезійний роман, герменевтика індивіда, ідентичність, гендерна роль, інший/інша.

Zoriana HODUNOK,
orcid.org/0000-0001-8300-432X
Candidate of philological sciences,
Superior lecturer of the department of journalism
of the National university of Ostroh academy
(Ostroh, Ukraine) zrya89@gmail.com

THE PROBLEM OF THE IDENTITY OF THE OTHER IN HUMOROUS FANTASY NOVELS BY O. GROMYKO

The author in the article determines the genre nature of humorous-fantasy novel from the standpoint of hermeneutics of the individual; interpreting the central female characters of the novels by O. Gromyko "The Witch" and "The Faithful Enemies", emphasizes the otherness of these characters. The identity represents as a system of identities (a woman and the other (a witch or a werewolf), a friend and an enemy etc.), where the otherness transforms first of all the identity of a woman. The role of a woman in stereotypical representations in a patriarchal society is represented as a starting position for the image of a woman the other. The female character by O. Gromyko is much more stronger physically, than a usual person (female or male), she can perform traditionally male role in some cases, using her femininity as an instrument and, meantime, be a traditional, stereotypical woman, who can be defended by a stronger man – a magician, a vampire, a sainted.

At the same time, the author points out, that the physical and physiological level of characters' functioning and interaction is actualized the similarity regardless of their nature. It means that the novels by O. Gromyko represent the natural wish of a human to be stronger physically.

The concept of identity is analyzed as a central aspect of hermeneutics of the women's images of the novels. The author defines the nature of the novel genre by O. Gromyko in connection with the love novel, because of the development of the narrative. The narrative of fantasy novels (for example, about Harry Potter by J. K. Rowling or "Twilight Saga" by S. Meyer) leads the heroes to formation, understanding and acceptance of their identity. In Gromyko's novels we have the other point for the representing the identity: it is quite ready at the beginning of the narrative. So, the narrative performs a different role: it shows already formed characters of women, who are passing different tests for finding their real love.

That is the reason the author determines Gromyko's novels as a mass-cultural text: it is comfort for reading (and humor is one of the reasons for it), based on a human wish to be loved and strong to provide security to ourselves and to people whom we love.

Key words: humorous fantasy novel, hermeneutics of the individual, identity, gender role, other.

Постановка проблеми. Нині фентезійні тексти займають, певно, одну з провідних позицій у сфері масової культури: фільми/серіали жанру фентезі збирають мільярдні касові збори (як, наприклад, «Гаррі Поттер і дари смерті. Частина 2» – 1,3 млрд доларів), фентезійні романи

перекладаються десятками мов і видаються мільйонними накладами, а на основі фентезійних фандомів фанати створюють численні фан-тексти. Тож інтерес науковців до феномена фентезі: природи жанру, структурних особливостей, системи мотивів, специфіки функціо-

вання в соціумі, цільової аудиторії тощо – цілком виправданий.

Аналіз досліджень. Дослідження фентезійної літератури натеper більшою мірою реалізуються в зарубіжному науковому дискурсі. Йдеться про жанрологічні, міфологічні, гендерно-орієнтовані та ін. студії («Роль мифологических мотивов в произведениях славянской фэнтези» А. Барашковой, «Жанр современного российского женского фэнтези» Т. Хоруженко, «Репрезентация славянской мифологии в творчестве О. Громыко» В. Валітової, “Love, Death and Friendship in the Harry Potter Novels” Дж. Кіллінджера, “Femininity in Twilight: A literary analysis of Stephenie Meyer’s Twilight from a gender Perspective” С. Рідштета, “Questions of Sexual Identity and Female Empowerment in Fan Fiction” С. Антоніоллі тощо). Однак попри зростання популярності фентезійної літератури, фентезійних фільмів, текстів Fan Fiction, ґрунтованих на фентезійних текстах-фандамах, зокрема серед молодіжної аудиторії, в українському літературознавчому дискурсі досліджень таких текстів дуже мало. Йдеться головним чином про праці, що стосуються лінгвістичних, перекладацьких чи рідше жанрологічних їх аспектів (наприклад, «Лінгвокогнітивні характеристики композиції тексту англійських казок Дж. К. Ролінг» О. Солодової; «Проблеми художнього перекладу (на матеріалі роману С. Майєр «Сутінки»)» М. Бережної, «Семантичний та синтаксичний статус аппозиції (на матеріалі роману Стефані Майєр «Сутінки»)» О. Гнатковської, І. Сапожник та Т. Суродейкіної. Однак й вони здебільшого стосуються власне фентезійної літератури: «поттеріани» Дж. К. Ролінг, «сутінкової саги» С. Майєр тощо. Натомість праць, присвячених гумористично-фентезійним текстам О. Громико, фактично нема.

Мета статті в такому разі полягає в тому, щоб дослідити художню концепцію жіночих гумористично-фентезійних романів білоруської авторки О. Громико, а саме визначити поняття ідентичності центральних жіночих персонажів як ключове для розгортання герменевтики індивіда аналізованих текстів.

Виклад основного матеріалу. Жіночі персонажі романів Ольги Громико зазвичай *інші*: наприклад, у романі «Вірні вороги» це перевертень Шелена, причому перевертень істинний, дуже рідкісний екземпляр («... ты <...> оборотень, да еще истинный, способный по желанию менять и равно контролировать обе ипостаси» (Громико, 2010: 104–105); у тетралогії «Професія: Відьма» («Професія: Відьма», «Відьма-хранителька»,

«Верховна відьма», «Відьміні байки») це відьма Вольха Редна, причому така, яка ніколи не приховує своєї природи («Скрывать свою профессию я и не подумала, напротив – откинула капюшон куртки и гордо выпрямилась в седле...») (Громико, 2010: 10).

Ця іншість цілком усвідомлюється персонажами і сприймається здебільшого як позитивне явище, як щось природне. Вона і формує цілком їхню ідентичність, причому настільки сильну, що ані ненависть навколишніх, ані любов («... и <...> горький, озлобленный шепот: / – Значит, ты меня не любиш! / – Значит, ты меня не любиш, – спокойно соглашаюсь я» (Громико, 2010: 170–171), ані страх смерті не здатні її послабити чи тим паче змусити цілком від неї відмовитись, отже, все одно померти: «... для мага это хуже смерти – полная и необратимая потеря способностей» (Громико, 2008: 134). Водночас не страх смерті тримає цих персонажів як самих себе, а природне бажання бути собою й ніким іншим («– К его и вашему сожалению, я нравлюсь себе такой, какая я есть. Я не считаю одну из своих ипостасей настоящим обликом, а вторую – позорной. Они обе меня вполне устраивают...») (Громико, 2010: 169). Певно, саме цим можна пояснити небажання Вольхи Редної («Професія: Відьма») виходити заміж за Льона чи втечу Шелени («Вірні вороги») з поля битви після сексу з Вересом.

Текстово така поведінка пов’язується зі страхом (зумовлений зовнішнім тиском на особистість, зокрема в романі «Вірні вороги»; частково і в інших текстах: «... мне проще спрятать клыки, чем доказывать всем и каждому, что они мне идут» (Громико, 2010: 90); «... рыцари вежливо преклонили колени, но *богомерзкой ведьмой* я от этого быть не перестала» (виділення наше – З. Г.) (Громико, 2010: 94) та небажанням втрати власної ідентичності (внутрішня зумовленість: «Я – оборотень, и все тут. Я не представляю себя иной» (Громико, 2010: 289). Однак якщо така поведінка Шелени цілком зрозуміла, то поведінка Вольхи Редної видається менш адекватною оповіді, однак знаходить своє підґрунтя в досвіді/стереотипних уявленнях про хвилювання перед весіллям наречених і про роль жінки в *чоловічому* суспільстві.

Гендерні стереотипи щодо жінки в соціумі досить сильно представлені в романах О. Громико, попри те, що не є їх ключовою темою. Цікаво, що саме на них великою мірою розгортається іншість героїнь: вони інші не лише своєю природою (перевертень, відьма); вони інші у своєму сприйнятті жіночності: усвідомлюючи, що є жінкою, героїня

найчастіше використовує жіночність, щоб досягти бажаної мети (як інструмент), причому основним засобом стають саме стереотипні уявлення про роль жінки в соціумі або про правила поведінки людей (наприклад, у романі «Вірні вороги»: «... я <...> , *честная горожанка*, горящая желанием оказать любимой страже посильную помощь» (Громико, 2010: 57–58), «А почему бы и нет? Для *молодой девушки* этот повод выглядит куда правдоподобнее» (Громико, 2010: 61), чи «... что такой *приличной с виду девушке* понадобилось...» (Громико, 2010: 74) (виділення наші – В. Г.). Варто зазначити, що «традиційні» якості жінки: любов, підтримка, жіноча *слабкість* – розвиваються в героїнь саме у співдії з чоловіком, який розуміє і *приймає* їхню ідентичність.

Ідентичність перевертя/відьми і жінки трансформовані саме через співдію: так, Шелена надзвичайно сильна фізично; Вольха є бойовим магом-практиком, тобто за професією вона займає чоловічу нішу («Где приключения, которые войдут в легенды, верные друзья, знакомством с которыми можно гордиться, подвиги, о которых не стыдно рассказать детям?! Да лучше я на тракте мечем махать буду!») (Громико, 2008: 37) – таке бажання висловлює Вольха Редна; воно цілком уписується в парадигму чоловічої ролі в суспільстві; відтак героїня кидає виклик суспільному устрою своєю діяльністю і своїми бажаннями). Водночас саме те, що вони жінки, робить їх суттєво слабшими у виконанні традиційно чоловічих справ: так, коли Шелена мстить магові, який убив її дитину (мстить сама), за дверима кімнати її чекає Верес, очевидно, щоб у разі потреби допомогти/захистити. Та й відчуття безпеки поруч із Вересом («Я благоразумно не высывалась, подсматривая за магом то из-за локтя Вереса, то в щель между его ногами» (Громико, 2010: 263) чи «– Давай лучше он (*амулет* – В. Г.) будет защищать тебя, а ты меня?» (Громико, 2010: 441) теж акцентує саме таку інтерпретацію тексту. Коли Вольха Редна нарешті перемагає найлютішого ворога («Верховна відьма» (Громико, 2010), робить вона це, тримаючи в руках чоловічий меч – той, що належав Фендюлю («Выхватила меч, обжигавший спину даже сквозь ножны, и выставила его перед собой <...> – Ты знал <...>, давая мне свой проклятый святой меч...» (Громико, 2010: 379, 381).

Ідентичність транслюється як певна система ідентичностей, і кожна з них трансформує іншу, виплавляючи з неї якусь нову якість: наприклад, образ Шелени із роману «Вірні вороги»: «В облике женщины ты преспокойно прибегаешь к силе и чутью нежити и сохраняешь человечес-

кую память и навыки в зверином теле, *практически никогда не становясь полностью ни тем, ни другим*. Подозреваю, у тебя даже сознание не слишком изменяется» (виділення наше) (Громико, 2010: 212). Самоідентифікація/саморозуміння/ідентичність та її цілковите прийняття спричиняються до позиціонування себе у світі щодо інших і водночас є наслідком прийняття чи неприйняття індивіда світом. Можна вважати, що саме ця проблема є центральною для розгортання літературного тексту, основою художньої концепції. Ідентичність персонажів власне фентезійних романів, як-от «поттеріана» Дж. К. Роулінг, «сутінкова сага» С. Майер чи «Пісня льоду й полум'я» Дж. Мартіна, формується оповіддю, власне, сама оповідь веде їх до усвідомлення чи формування ідентичності, відтак формула ідентичності їх така: Я = ? і вона визначається в кінці оповіді. Персонажі мають пройти низку випробувань, щоб віднайти/збудувати свою ідентичність. Для персонажів О. Громико ідентичність фактично визначена від самого початку. Тож їхні пригоди стають самоціллю, одним із засобів забезпечення динаміки сюжету й розкриття уже готових персонажів (наприклад, «Я хочу просто идти вперед. Все равно – куда. Все равно – зачем. Лишь бы вперед. Вернуться в Догеvu? Да! Но еще больше я хочу туда *возвратиться*» (виділення авт. – О. Громико) (Громико, 2008: 43).

У цьому ключі важливо зазначити, що, наприклад, Вольха й Шелена, залишаючись такими самими, приходять до усвідомлення свого зв'язку з чоловіком – Льоном чи Вересом відповідно. Тоді оповідь гумористично-фентезійного роману О. Громико жанрово цілком можемо пов'язати з любовним романом, де персонажі мають пройти систему випробувань, щоб бути разом із коханим/коханою.

Шелену формують такі ідентичності: Я = перевертень (істинний); інші – люди («... по-звериному рывкнула и сверкнула глазами на подвернувшегося под ноги человекишку...» (Громико, 2010: 96), «... я забросила человека поперек седла...» (Громико, 2010: 108), «... люди терпеть не могут отличающихся от основной толпы. *Особенно в лучшую сторону*» (виділення наше – В. Г.) (Громико, 2010: 288)); Я = перевертень; інші – жінки: «Я, как настоящая волчица...» (Громико, 2010: 157) (Я-ідентичність реалізується як заперечення стереотипної ролі жінки. Я користується перевагами, який надає стереотипний образ жінки в соціумі, але не є нею, тільки грає роль: «– Неужели вы бросите слабую женщину на растерзание вурдалакам?» (Громико, 2010: 129) чи «Женщина я или

не жінка, в кінці кінців? Сейчас, по крайней мере...» (Громико, 2010: 140); Я = людина (інші – нежить); Я = ворог (вірний); друг тощо. Вольху формують такі ідентичності: Я = відьма (інші – люди; дайни; нежить); Я = жінка (інші – чоловіки): «Мне, слабой женщине, не дают облегчить душу чистосердечным покаянием!» (Громико, 2010: 91); Я = наречена (спрацьовують здебільшого стереотипи, пов'язані з одруженням, наприклад, «... муж... брр! Я и в ведьмы-то пошла, чтобы избежать этой плачевной участи!» (Громико, 2010: 126)); Я = друг тощо.

Відтак Я – це ціла система ідентичностей. Ідентичність людини спрацьовує головним чином у зв'язку із забезпеченням фізичних/фізіологічних потреб індивіда. Так, відповідно до системи базових потреб індивіда, запропонованої А. Маслоу, базові потреби: у їжі, безпеці, сні тощо – становлять основу живого; саме на цьому рівні героїні О. Громико ідентифікують себе як людей.

В обох героїнь спільний набір ідентичностей (за винятком «перевертень/відьма», що, однак, ми можемо тлумачити як «інша»), відтак, можемо говорити про таку особливість герменевтики індивіда фентезійних романів О. Громико як стильову детермінанту (така ж характеристика притаманна, наприклад, і для Лєночки, героїні роману «Плюс на мінус», Риски, персонажа діалогії «Рік щура», чи для персонажів збірника «Білоруські хроніки»).

Іншість для Шелени реалізується найперше на рівні фізичному – вона значно сильніша, спритніша за власне людину (парадокс – єдність її з людиною забезпечується тим самим фізичним/фізіологічним дискурсом). Звернімо увагу, як описує авторка бій Шелени – перевертня з вурдалаком (Громико, 2010: 91–94). Ми виділили три основні фрейми, які концентрують у собі власне бій: удар, рух, мовлення/осмислення. Найчисленнішим є фрейм «удар», що, очевидно, акцентує фізичну силу і вправність Шелени – перевертня. Рух – наступний за значущістю фрейм; натомість «мовлення» реалізується через одне дієслово – «взвизгнула», – яке актуалізує реакцію Шелени, але і як звіра, і як людини. Це не стільки спроба власне діалогу, скільки природна реакція живої істоти на фізичне зусилля й бій.

Дієслова вживаються здебільшого у формі доконаного виду, тож актуалізують динаміку й результативність бою. Дієслова недоконаного виду менш численні, вони частіше означають час тривання бою: не удавалось, не дышатъ. Синтаксична структура в такому разі теж сприяє забезпеченню динаміки оповіді: речення із синонімічними пред-

икатами, вжитими в доконаній формі, є одним із вагомих засобів показу Шелени – перевертня.

Натомість бій Шелени й Вереса супроти міської варти (Громико, 2010: 99–102), коли, по-перше, Шелена у фізичній подобі людини, по-друге, з іншими людьми на її боці, розгортається по-іншому. Попри те, що свідомість Шелени, за словами Вереса, не дуже змінюється залежно від іпостасі, фізична сила навіть у людській іпостасі значно більша, аніж у пересічної людини, система фреймів, які реалізують бій, суттєво різняться. Так, відсотково значно менш об'ємним є фрейм «удар»; дієслова, які реалізують фрейм «рух», акцентують – парадоксально – статичність, особливо порівняно з ситуацією бою нежиті (постоял, рухнул, сел, лежала).

Динаміка так само забезпечується дієсловом активного стану доконаного виду, але навіть ті лексеми, які актуалізують значення власне швидкого руху у просторі, відверто нечисленні і характеризують супротивника Шелени й Вереса, акцентуючи їх мінімальну динамічність порівняно з перевертнем та бойовим магом (потопала, погналі, подались назад).

Фрейм «мовлення» тут є одним із визначальних. Важливо, що він сповільнює динаміку бою, але актуалізує міжлюдську взаємодію у групі Шелена – Верес, а також Рєст; між групами Шелена – Верес – Рєст як «силами добра» та міською вартою, яка являє в цьому разі «сили зла». Мовлення реалізується й на синтаксичному рівні тексту – у формі діалогу між персонажами, які динамізуючи оповідь на рівні візуального її втілення, усе ж сповільнюють динаміку бою. Відтак іншість Шелени – перевертня і Шелени – людини забезпечується саме фізичною силою й динамікою, що реалізовано на всіх рівнях функціонування тексту роману. Натомість фрейм «мовлення/осмислення» – те, що забезпечує зв'язок з іншими і, попри постійне вербальне акцентування ідентичності Шелени як перевертня, акцентує цілковиту спільність персонажів, як і, наприклад, фрейми «фізіологічні потреби» (їжа, сон, відпочинок) та «безпека» (втеча від вурдалаків чи інших ворогів/супротивників).

Це, насправді, доволі цікавий хід, який характерний і для інших фентезійних романів, як-от «сутінкова сага» С. Майєр, коли інші (перевертні, маги, відьми вампіри тощо) відрізняються від людей виключно певними фізичними/фізіологічними властивостями (найчастіше вони наділені значно більшою силою, могутністю, аніж, власне, люди), натомість їхні почуття, бажання, страхи стають спільним досвідом – для людей і переверт-

нів в аналізованому тексті О. Громико. Це текстове втілення мрії про надлюдські можливості людини.

Те, що персонажі аналізованих романів певною мірою однакові, може бути спричинене тим, що масова література функціонує в межах уже відомого. Створити знаний, упізнаваний образ і вводити його в різні ситуації означає забезпечити легке, комфортне читання.

Висновки. Отже, жіночі персонажі романів О. Громико постають як інші. Система ідентичностей цих образів скерована на трансляцію цієї іншості, однак саме вона спрацьовує так, що текстом актуалізується значення спільності (між перевертнем і чаклуном, між людьми, ельфами, гномами, перевертнями тощо). Ідентичність персонажів гумористично-фентезійних романів від

початку визначена; розгортання оповіді спричиняє не пошук і знаходження ідентичності, а, наприклад, реалізацію любовного дискурсу, який стає одним із визначальних чинників гумористично-фентезійного роману О. Громико.

Іншість жіночих персонажів романів О. Громико часто розгортається у ключі трансляції цих образів у площину стереотипних уявлень про роль жінки в патріархальному суспільстві. Тоді жіночі персонажі гумористично-фентезійних романів О. Громико перетворюють ці стереотипи на інструмент досягнення власних цілей.

Подальші наукові студії передбачають детальніший аналіз природи жанру гумористично-фентезійного роману, структури мотивів, які його організують, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громико О. Ведьма-хранительница: фантастический роман. Москва: «Издательство АЛЬФА-КНИГА», 2008. 441 с.
2. Громико О. Верные враги: фантастический роман. Москва: «Издательство АЛЬФА-КНИГА», 2010. 476 с.
3. Громико О. Верховная ведьма: фантастический роман. Москва: «Издательство АЛЬФА-КНИГА», 2010. – 411 с.

REFERENCES

1. Gromyko O. Ved'ma-hranitel'nitsa [Witch the Guardian]. Moskva, 2008. [in Russian]
2. Gromyko O. Vernye vragi [The Faithful Enemies]. Moskva, 2010. [in Russian]
3. Gromyko O. Verhovnaya ved'ma [The Supreme Witch]. Moskva, 2010. [in Russian]

Статтю подано до редакції 10.05.2018 р.